

PASIRENGIMO NAGRINĖTI CIVILINES BYLAS TEISME ĮTAKA BYLAI IŠNAGRINĖTI PER PROTINGĄ LAIKĄ

Vytautas Nekrošius

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedros profesorius
socialinių mokslų habilituotas daktaras
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 236 61 70
El. paštas: <vytautas.nekrošius@tf.vu.lt>

Rimantas Simaitis

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedros docentas
socialinių mokslų daktaras
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 236 61 70
El. paštas: <rimantas.simaitis@cobalt.legal>

Vigita Vėbraitė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedros docentė
socialinių mokslų daktarė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 236 61 70
El. paštas: <vigita.vebraite@tf.vu.lt>

Aurimas Brazdeikis

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedros lektorius
socialinių mokslų daktaras
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 236 61 70
El. paštas: <aurimas.brazdeikis@tf.vu.lt>

Šiame straipsnyje analizuojama pasirengimo stadija civiliniame procese, šios stadijos įtaka civilinėms byloms nagrinėti per protingą terminą ir bandoma išskirti pagrindines problemas, kylančias šiame civilinio proceso etape. Daugiausia dėmesio skiriama tam tikroms pasirengimo formoms ir jų įtakai proceso trukmei, taip pat ginčo šalių bandymams pateikti įrodymus pavėluotai ar keisti ieškinio dalyką ar pagrindą kuo vėliau ir taip užvilinti bylos nagrinėjimą teisme.

This article examines preparatory stage of civil proceedings, its influence on hearing the civil case within a reasonable time; also it is attempted to distinguish the main problems of this stage. The main focus is dedicated to specific forms of preparation, also to the attempts of the parties to the dispute to present evidence or to change the subject of the claim or the grounds of the claim as late as possible in order to delay the hearing of the case in a court.

Įvadas

Pasirengimo bylą nagrinėti teisme stadija yra viena iš labiausiai modifikuotų civilinio proceso stadijų po Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso¹ priėmimo ir įsigaliojimo 2003 metais. Iki tol buvo mažai suprantama ir įstatymo lygmeniu nebandyta įtvirtinti požiūrio, kad tik nuo to, kaip bus pasirengta bylai nagrinėti teisme, ar galutinai bus suformuluoti ieškovo reikalavimai ir atsakovo atsikirtimai, ar laiku teismui bus pateikti ar teismo surinkti byloje tiriami įrodymai, priklausys, ar bus įmanoma bylą išnagrinėti per pirmą teismo posėdį ir kartu per protingą laiką. Be to, tik po Civilinio proceso kodekso priėmimo ginčo šalių sutaikymas tapo vienas iš kertinių pasirengimo stadijos tikslų.

Nors pagal Europos Sąjungos teisingumo rezultatų suvestinę² Lietuvoje civilinės bylos pirmojoje instancijoje yra nagrinėjamos gana sparčiai (vidutiniškai mažiau kaip 100 dienų) ir tik Liuksemburge teismai sprendimus civilinėse bylose priima greičiau, tačiau yra būtina detaliau išnagrinėti pasirengimo stadijos įtaką civilinėms byloms nagrinėti per protingą terminą ir išskirti pagrindines problemas, kylančias šioje civilinio proceso stadijoje³. Šalių sutaikymas kaip pasirengimo stadijos dalis nebus nagrinėjama, nes šiam civilinio proceso institutui yra būtinas atskiras specifinių metodų reikalaujantis tyrimas.

Atlikdami analizę mokslinio straipsnio autoriai daugiausia pasitelkė užsienio mokslininkus, taip pat tyrusius pasirengimo stadiją savo šalyje ar tarptautiniu lygmeniu (R. Stürner, L. Ervo, X. Kramer), kartu atsižvelgė į autoritetingus 2005 metais paskelbtus ALI/UNIDROIT transnacionalinio civilinio proceso principus⁴ bei į rengiamas Europos teisės instituto rekomendacijas dėl civilinio proceso principų⁵. Lietuvoje tam tikrais aspektais pasirengimo bylai nagrinėti teisme stadiją analizavo V. Nekrošius, V. Vėbraitė, A. Driukas, V. Valančius ir kai kurie kiti autoriai. Kartu svarbus šaltinis tapo nevisiškai visa pateikta Nacionalinės teismų administracijos statistika apie civilinių bylų nagrinėjimo terminus, ypač pasirengimo stadijoje, Lietuvos pirmosios instancijos teismuose.

Šiame straipsnyje taikomi lyginamasis, sisteminis, loginis, istorinis ir statistinis tyrimo metodai.

1. Pasirengimo stadijos modeliai

Atsižvelgiant į pasirengimo stadijos ir kitų civilinio proceso stadijų santykį, į įrodymų rinkimo ypatumus ir teisėjo bei ginčo šalių aktyvumą, teisės doktrinoje paprastai skiriami pasirengimo stadijos modeliai.

Visų pirma galima išskirti vadinamąjį *bendrosios teisės sistemos* pasirengimo stadijos modelį, kuriam būdinga, kad ginčo šalys paprastai nepateikia įrodymų teismui po ieškinio pateikimo teismui pasirengimo stadijoje, tačiau šalys juos turi užfiksuoti⁶. Pavyzdžiui, šalys gali su savo atstovais apklausti liudytojus ir užfiksuoti jų parodymus; yra įmanoma dar iki teismo proceso reikalauti, kad kita ginčo šalis pateiktų reikiamus įrodymus (vadinamasis *discovery* institutas). Teismas paprastai renkant įrodymus yra pasyvus. Teisminis bylos nagrinėjimas dažniausiai vyksta vieną teismo posėdį, jis trunka

¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 85-4126.

² Plačiau su Europos Sąjungos teisingumo rezultatų suvestine galima susipažinti internete [interaktyvus. Žiūrėta 2015-10-24]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/justice/effective-justice/files/justice_scoreboard_2015_en.pdf>.

³ Šio straipsnio tyrimas yra mokslinio tyrimo „Asmens teisės į civilinės bylos išnagrinėjimą per protingą laiką įgyvendinimo sąlygos“ dalis. Tyrimą finansuoja Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. MIP-091/2014).

⁴ ALI/UNIDROIT Principles of transnational civil procedure [interaktyvus. Žiūrėta 2015-10-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.unidroit.org/english/principles/civilprocedure/ali-unidroitprinciples-e.pdf>>.

⁵ Plačiau su vykdomu projektu galima susipažinti internete [interaktyvus. Žiūrėta 2015-07-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.europeanlawinstitute.eu/projects/current-projects-contd>>.

⁶ STÜRNER, R. The Principles of Transnational Civil procedure. An Introduction to their basic Conceptions. *Rebels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, 2005, t. 69, p. 209.

porą viena po kitos einančių dienų, kurio metu teismui pateikiami visi surinkti įrodymai, teisiniai civilinės bylos argumentai. Suprantama, toks pasirengimo stadijos modelis gali turėti ypatumų skirtingos bendrosios teisės sistemos valstybėse. Labiausiai šis modelis matomas JAV tiek federaliniame, tiek atskirų valstijų civiliniame procese.

Kitas išskirtinas *romaninis* pasirengimo stadijos modelis, kurį naudojant po ieškinio ir atsiliepimo į ieškinį pateikimo parengiamųjų teismo posėdžių metu įrodymai dažniausiai renkami ir teikiami instruktuojančiam teisėjui⁷. Parengiamųjų teismo posėdžių paprastai yra ne vienas, o keli, jie trunka trumpai. Po pasirengimo stadijos yra skiriamas teismo posėdis, kuriame bylą paprastai nagrinėja jau kitas teisėjas ar teisėjų kolegija. Toks modelis dar naudojamas Prancūzijoje, Ispanijoje ar Portugalijoje, tačiau dėl sudėtingumo ir gana ilgos trukmės šio modelio bandoma atsisakyti ar smarkiai jį modifikuoti⁸.

Civilinio proceso doktrinoje galima rasti ir vadinamąjį *posocialistinių valstybių* pasirengimo stadijos modelį, kuriam būdinga, kad nėra įvertinama pasirengimo stadijos svarba ir ši stadija gali būti suprantama tik kaip ieškinio ir atsiliepimo į ieškinį pateikimas ar gali būti tik fakultatyvi stadija, jei teismas mano, kad ji būtina. Kartais yra nustatomi beveik neįgyvendinami terminai pasirengti bylai nagrinėti teismo posėdyje. Iš tokio pasirengimo stadijos supratimo ir įgyvendinimo išplaukia, kad ginčo šalys dažniausiai teikia įrodymus teismo posėdžio metu ir yra būtina vis atidėti teisminei bylos nagrinėjimą⁹. Tad paprastai vyksta daugybė trumpų teismo posėdžių ir civilinių bylų nagrinėjimo terminai yra gana ilgi. Iš Europos Sąjungos valstybių narių tokia sistema labiausiai dar išlikusi Čekijoje, Vengrijoje, Slovėnijoje ir Latvijoje. Tačiau būtina atkreipti dėmesį, kad visose šiose valstybėse yra civilinio proceso kodeksų pakeitimų projektai, kuriuose bandoma keisti pasirengimo bylą nagrinėti teisme stadijos vaidmenį.

Labiausiai bent jau kontinentinėje Europoje yra paplitęs *pagrindinio teismo posėdžio modelis*, kuriam būdinga, kad pasirengimo stadija yra skirta surinkti visą reikalingą civilinei bylai medžiagą, jog būtų įmanoma bylą išnagrinėti per vieną teismo posėdį¹⁰. Rengtis teisminiam nagrinėjimui galima tiek rašytinio proceso, tiek žodinio proceso tvarka. Teismas turi būti aktyvus tiek pasirengimo stadijoje, tiek bylą nagrinėjant teisme, imtis priemonių, kad nebūtų vilkinamas bylos nagrinėjimas. Toks pasirengimo modelis naudojamas, pavyzdžiui, Vokietijoje, Austrijoje, Skandinavijos valstybėse, jo užuomazgų matyti netgi Anglijos civiliniame procese. Šis modelis pabrėžiamas ir 2005 metais paskelbtuose ALI/UNIDROIT transnacionalinio civilinio proceso principuose, kurių 9 punkte nurodoma, kad bylos nagrinėjimas pirmosios instancijos teisme turi susidėti iš ieškovo ir atsakovo pareiškimų pateikimo, pasirengimo stadijos ir bylos nagrinėjimo teismo posėdyje. Pasirengimo metu turi būti surinkami visi reikalingi įrodymai, galutinai nustatomas ieškinio pagrindas ir dalykas, atsakovo pozicija, išnagrinėjami kiti byloje dalyvaujančių asmenų prašymai¹¹. Aptariamas pasirengimo modelis yra iki šiol ir kuriamose Europos teisės instituto rekomendacijose dėl civilinio proceso principų¹².

Lietuvoje nuo 2003 metų yra naudojamas pagrindinio teismo posėdžio modelis, nes pasirengimo stadijos tikslai yra garantuoti, kad būtų galutinai suformuluoti šalių reikalavimai ir atsikirtimai; užtikrinti, kad šalys nurodytų visas aplinkybes ir įrodymus, kuriais grindžia atitinkamus reikalavimus ir atsikirtimus; pasiekus pirmuosius du tikslus, užtikrinti, kad byla iš esmės būtų išnagrinėta jau pirmame

⁷ KRAMER, X. The Structure of Civil Proceedings and why it matters: Explanatory Observations on Future ELI-UNIDROIT European Rules of Civil Procedure. *Uniform Law Review*, 2014, Vol. 12(2), p. 227.

⁸ FENOLL, J. The disadvantages of orality. *Oral and written proceedings: efficiency in civil procedure*. Valencia: Imprime, 2008, p. 473.

⁹ UZELAC, A. Global Developments – Towards Harmonisation (and Back). *Goals of Civil Justice and Civil Procedure in Contemporary Judicial Systems*. Basel: Springer International, 2014, p. 22.

¹⁰ STÜRNER, R. <...>, p. 228.

¹¹ ALI/UNODROIT Principles <...>, p. 25–26.

¹² KRAMER, X. <...>, p. 233.

teismo posėdyje¹³. Be to, teismas turi visas galimybes rengiantis nagrinėti bylą būti aktyvus. Deja, tam tikrais atvejais teismų praktikoje galima rasti ir posocialistinio modelio elementų, nes vyksta ne vienas, o keli ar net keliolika tiek parengiamųjų, tiek teismo nagrinėjimo posėdžių, bandoma teikti įrodymus, keisti ieškinio pagrindą ar dalyką vėliau. Toliau straipsnyje daugiausia analizuojamos pagrindinės pasirengimo stadijos problemos Lietuvoje ir galimi jų sprendimo būdai.

2. Pasirengimo formų įtaka proceso trukmei

Pasirengimo stadija prasideda iš karto priėmus ieškinį ir iškėlus civilinę bylą, nes, remiantis Civilinio proceso kodekso 225 straipsniu, priėmęs ieškinį teismas nusiunčia atsakovui ir tretiesiems asmenims pateikto ieškinio ir jo priedų kopijas; nustato terminą atsiliepimams pateikti, nurodydamas jų nepateikimo padarinius; prireikus nusprendžia, ar įtraukti asmenis į bylą kaip dalyvaujančius byloje asmenis ir dėl netinkamos šalies pakeitimo tinkama, ar patikslina arba paskirsto šalių įrodinėjimo našta; atlieka kitus veiksmus, kurie, teismo manymu, reikalingi tinkamai išnagrinėti bylą teismo posėdyje. Suprantama, iš karto po ieškinio priėmimo svarbiausia išsiųsti ieškinį su priedais atsakovui ir nurodytiems tretiesiems asmenims, nes, ar yra būtina teismui imtis kitų įstatyme nurodytų veiksmų, būna aišku gavus atsiliepimus į ieškinį.

Lietuvoje galima rašytinė arba žodinė pasirengimo nagrinėti bylą teisme forma. Vadovaujantis Civilinio proceso kodekso 225 straipsnio 7 dalimi, gavęs atsakovo ir trečiųjų asmenų atsiliepimus ar pasibaigus atsiliepimų pateikimo terminams, teismas nustato parengiamojo posėdžio vietą, datą ir laiką ir praneša apie tai dalyvaujantiems byloje asmenims, nurodo neatvykimo į parengiamąjį posėdį padarinius arba nustato, kad pasirengimas nagrinėti bylą teisme vyks pagal paruošiamuosius dokumentus, arba, manydamas, kad papildomi pasirengimo nagrinėti bylą veiksmai nereikalingi, priima nutartį skirti bylą nagrinėti teismo posėdyje. Ieškinio ir atsiliepimų į ieškinį kokybė, civilinės bylos pobūdis, teisininkų galimybės dalyvauti nagrinėjant bylą, susitaikymo galimybės sprendžiant ginčą ir kitos aplinkybės lemia, kuri pasirengimo forma bus pasirinkta.

Paprastai privalu skirti pasirengimą pagal paruošiamuosius dokumentus, jei abiem ginčo šalims atstovauja advokatai ar advokatų padėjėjai arba juridiniams asmenims atstovauja jų darbuotojai ar valstybės tarnautojai, turintys aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą. Be to, pavyzdžiui, viešųjų pirkimų bylose yra taikomas pasirengimas pagal paruošiamuosius dokumentus. Visais kitais atvejais yra teismo teisė, bet ne pareiga parinkti pasirengimo rašytinę formą byloje, jei teismas mano, kad abi ginčo šalys gali tinkamai ir laiku išdėstyti savo poziciją raštu ir tokia pasirengimo forma leis pasirengti bylai nagrinėti teisme greičiau ir geriau. Tokiais atvejais teismas turi atidžiai įvertinti visas žinomas bylos aplinkybes ir būti įsitikinęs, kad abi ginčo šalys sugebės kvalifikuotai išreikšti savo poziciją raštu. Kitu atveju gali kilti problemų pasirengimo stadijoje, o Lietuvoje, vadovaujantis Civilinio proceso kodekso 228 straipsnio 3 dalimi, nėra galima pereiti nuo rašytinės pasirengimo formos prie žodinės formos.

Kai civilinėje byloje galima sudaryti taikos sutartį arba jeigu įstatymas įpareigoja teismą imtis priemonių šalims sutaikyti, arba tokiu būdu bus geriau ir išsamiau pasirengta nagrinėti bylą teisme, turi būti pasirenkama žodinė pasirengimo forma – skiriamas parengiamasis teismo posėdis. Šalių sutaikinimo svarba civiliniame procese ta, kad, nepaisant, jog abi šalys yra atstovaujamos teisininkų, bet, jei teismas mano, kad byloje galima sudaryti taikos sutartį, yra galima, vadovaujantis Civilinio proceso kodekso 228 straipsnio 1 dalimi, skirti parengiamąjį teismo posėdį. Suprantama, teismui gali būti sunku įvertinti, ar galima byloje pasiekti taiką susitarimą. Reikėtų atsižvelgti į bylos pobūdį ir šalių interesus joje ar net kitus galimus šalių teisinius santykius už teismo sienų, taip pat į įrodinėjimą

¹³ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė. II tomas*. Vilnius: Justitia, 2005, p. 54.

mo sudėtingumą byloje, įvertinti galimą ginčo šalių požiūrį į konfliktą ir kitas svarbias aplinkybes¹⁴. Būtina atkreipti dėmesį, kad šiuo metu tiek ieškovas, tiek atsakovas turėtų ieškinyje arba atsiliepime į ieškinį taip pat nurodyti savo nuomonę dėl taikos sutarties sudarymo galimybių, jei pageidaujama ją pateikti. Be to, atsižvelgiant į susitaikymo svarbą, būtinybę teismui būti aktyviam, privaloma skirti parengiamąjį teismo posėdį šeimos teisinių santykių byloje, nagrinėjamosiose ginčo teisena, taip pat darbo teisinių santykių byloje.

Svarbu, kad Civilinio proceso kodekso 229 straipsnyje nurodyta, jog gali būti skiriamas vienas parengiamasis teismo posėdis ir tik išimtiniais atvejais arba matydamas, kad byloje gali būti sudaryta taikos sutartis, teismas turi teisę paskirti antrąjį parengiamąjį posėdį, kuris turi įvykti ne vėliau kaip per trisdešimt dienų. Parengiamųjų teismo posėdžių negali būti daugiau kaip du. Viena iš pagrindinių apskritai pasirengimo stadijos problemų, deja, yra ta, kad dažnai tiesiog yra atidedamas parengiamasis teismo posėdis, nes viena iš ginčo šalių negali atvykti į teismą ar pateikia naujų įrodymų ar prašymų, ir tiek teismui, tiek kitiems byloje dalyvaujantiems asmenims reikia laiko susipažinti su naujais civilinės bylos aspektais. tada parengiamųjų teismo posėdžių vyksta net ne du, o kur kas daugiau.

Apibendrinant galima teigti, kad formaliai Lietuvoje nustatytos gana griežtos pasirengimo stadijos taisyklės ir teismas neturi visiškos laisvės šioje stadijoje nuspręsti, kaip bus rengiamasi bylą nagrinėti teisme, kiek bus parengiamųjų teismo posėdžių, nėra galimybės derinti abi pasirengimo formas kartu. Be to, pačios ginčo šalys beveik negali daryti įtakos tam, koku būdu bus rengiamasi bylą nagrinėti teismo posėdyje. Manytume, tokios taisyklės nustatytos, atsižvelgus į visuomenės teisinės kultūros lygį ir į siekį, kad pasirengimo stadija civiliniame procese truktų protingą laiką ir nebūtų sudaroma sąlygų vilkinti bylą nagrinėjimą teisme. Kitose valstybėse, pavyzdžiui, Vokietijoje ar Švedijoje, teismas paprastai gana laisvas nuspręsti, koku būdu bus rengiamasi bylą nagrinėti teismo posėdyje, gali derinti rašytinę ir žodinę pasirengimo formas, jei mano, kad tai yra būtina¹⁵. Tad reikėtų svarstyti, ar nebūtų galima ir Lietuvoje leisti teismui pačiam nuspręsti, ar geriau naudoti tik, pavyzdžiui, rašytinę formą, ar derinti abi galimas formas ir taip geriau pasirengti bylai nagrinėti teismo posėdyje. Tokiu būdu galbūt būtų galima užkirsti kelią bylą vilkinti jau teismo bylos nagrinėjimo metu.

Taip pat svarbu paminėti, kad nuo 2011 m. spalio 1 d. Lietuvoje įsigaliojo Civilinio proceso kodekso 225 straipsnio pakeitimas, juo remdamasis teismas, manydamas, kad papildomi pasirengimo nagrinėti bylą veiksmai nereikalingi, gali iš karto po atsiliepimų gavimo priimti nutartį skirti bylą nagrinėti teismo posėdyje. Toks teisės akto pakeitimas nuo pat jo įsigaliojimo teisės doktrinoje vertinamas gana neigiamai. Teigiama, kad nesant objektyvių kriterijų, kada teismas gali pasinaudoti tokia teise, galima sudaryti sąlygas neorganizuoti pasirengimo visiškai netinkamais atvejais ir lemti vėliau tik bylos nagrinėjimo teisme vilkinimą¹⁶. Kur kas veiksmingiau yra taikyti žodinę pasirengimo bylai nagrinėti teisme formą ir, jei jokių papildomų pasirengimo veiksnių nereikia, iš karto pereiti prie žodinio bylos nagrinėjimo arba, jei tai ginčas iki 1 500 eurų, tiesiog taikyti Civilinio proceso kodekso 441 straipsnyje numatytus ginčų nedidelių sumų priteisimo nagrinėjimo ypatumus.

Iki šiol nėra aiškios statistikos, ar teismai naudojami tokia aptariama savo teise, tad yra sunku įvertinti, kiek ši teisės norma veiksminga praktikoje. Manytume, tinkamiausia šiuo metu netaikyti jokios pasirengimo formos civilinių ginčų, kurie yra aiškiai nepagrįsti ir teismas tuo yra įsitikinęs (pa-

¹⁴ COLLIN, P. Judging and Conciliation – Differentiations and Complementarities. *Max Planck Institute for European Legal History Research paper series*, 2013, Vol. 4, p. 11.

¹⁵ Zivilprozessordnung der Bundesrepublik Deutschland [interaktyvus. Žiūrėta 2015-10-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.gesetze-im-internet.de/zpo/BJNR005330950.html>>; The Swedish Code of Judicial Procedure [interaktyvus. Žiūrėta 2015-10-24]. Prieiga per internetą: <http://www.government.se/contentassets/the-swedish-code-of-judicial-procedure-ds-1998_65.pdf>.

¹⁶ NEKROŠIUS, V.; VĖBRAITĖ, V. Reform of Lithuanian Civil Justice in 2011. *Zeitschrift für Zivilprozess International*, 2011, t. 16, p. 181.

vyzdžiui, ieškinys pareiškiamas asmeniui, kuris tikrai neturi jokio teisinio pagrindo atsakyti), byloje. Lietuvoje iki šiol nėra sprendžiama tokio pobūdžio civilinių bylų problema ir teismai ir kiti byloje dalyvaujantys asmenys yra tik užkraunami našta nagrinėti civilinę bylą, rašyti procesinius dokumentus, dalyvauti bylą nagrinėjant teisme, be to, ilgėja ir kitų civilinių bylų nagrinėjimo laikas. Kitų kai kurių valstybių įstatymuose yra nustatytos supaprastintos procedūros kuo greičiau atmesti ieškinį tokiais atvejais: Suomijoje Teismo proceso kodekso¹⁷ 1052 straipsnyje numatyta, kad teismas gali atmesti ieškinį, kuris yra akivaizdžiai nepagrįstas, net neinformuodamas apie tai atsakovo; Švedijos teismo proceso kodekso¹⁸ 42 skyriaus 5 dalyje taip pat nustatyta, kad teismas, matydamas, jog ieškovo reikalavimas neturi jokio teisinio pagrindo ar dėl kitų aplinkybių yra aišku, kad reikalavimas yra nepagrįstas, gali atmesti ieškinį neinformavęs apie jį atsakovo.

3. Kitos problemos, susijusios su pasirengimo stadijos trukme

Dažnai reiškiamą nuomonę, kad geriau detaliam nereglamentuoti pasirengimo stadijos civiliniame procese, o tiesiog nustatyti terminą, per kurį turi būti pasirengiama nagrinėti bylą teismo posėdyje. Pavyzdžiui, neoficialiai buvo siūloma įtvirtinti šešių ar keturių mėnesių terminą, kurį teismas išimtiniais atvejais motyvuota nutartimi galėtų pratęsti. Manytume, nebūtų galima sutikti su tokiu siūlymu, kuris galėtų sudaryti sąlygas tik dar užvilkinėti daugelio civilinių bylų pasirengimo stadiją ir suteiktų šansą tam tikruose ginčiuose nevykdyti pasirengimo atsižvelgiant į nustatytus terminus procesiniams veiksams. Be to, gauta fragmentinė statistika¹⁹ apie pasirengimo stadiją rodo, jog dažniausiai civilinę bylą nagrinėti teisme pasirengiama per keturis mėnesius. Galima atkreipti dėmesį, kad 2012 metais buvo daugiau civilinių bylų, kurių pasirengimo stadija truko ilgiau kaip 2–3 mėnesius, dabar tokių bylų gerokai sumažėjo. Tačiau civilinių bylų, kurių pasirengimo stadija trunka ilgiau nei keturis mėnesius, skaičius lieka beveik pastovus. Be to, tik visos pasirengimo stadijos terminų nustatymas lemtų, kad visuose Lietuvos pirmosios instancijos teismuose pasirengimas galėtų trukti keturis mėnesius ar ilgiau. Iš gautos dalinės statistikos²⁰ aiškiai matoma, kad paprastai didžiųjų Lietuvos miestų apylinkių teismuose pasirengimo stadija trunka ilgiau nei keturis mėnesius.

Manytume, būtų galima svarstyti tik apie laisvesnį tam tikrų tarpinių terminų taikymą pasirengimo stadijoje. Pavyzdžiui, Civilinio proceso kodekso 227 straipsnio 2 dalyje yra nustatyta, kad paruošiamiesiems dokumentams pateikti gali būti nustatytas ne ilgesnis kaip keturiolikos dienų terminas nuo teismo pranešimo įteikimo dienos. Būtų galima laisviau įtvirtinti, kad teismas, atsižvelgęs į bylos esmę ir sudėtingumą, nustato terminą paruošiamiesiems dokumentams pateikti, kuris negali būti ilgesnis, pavyzdžiui, nei trisdešimt dienų nuo teismo pranešimo įteikimo dienos. Nagrinėjant pasirengimo stadiją ir jos įtaką proceso trukmei sveikintinas 2011 metais įtvirtintas Civilinio proceso kodekso 231 straipsnio 5 dalies pakeitimas, pagal kurį, tais atvejais, kai parengiamojo teismo posėdžio metu paaiškėja, kad papildomi pasirengimo bylą nagrinėti teisme veiksmai nereikalingi, teismas turi teisę

¹⁷ The Finnish Code of Judicial Procedure [interaktyvus. Žiūrėta 2015-10-25]. Prieiga per internetą: <<https://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1734/en17340004.pdf>>.

¹⁸ The Swedish Code of Judicial Procedure [interaktyvus. Žiūrėta 2015-10-24]. Prieiga per internetą: <http://www.government.se/contentassets/the-swedish-code-of-judicial-procedure-ds-1998_65.pdf>

¹⁹ Fragmentinė statistika, gauta iš Nacionalinės teismų administracijos, rodo, kad 2012 metais 4 738 civilinėse bylose buvo pasirengta per 2–3 mėnesius, 4 001 civilinėje byloje per 3–4 mėnesius, o 1 583 civilinėse bylose pasirengimo stadija truko daugiau nei 4 mėnesius. 2014 metais 897 civilinėse bylose buvo pasirengta per 2–3 mėnesius, 3 432 civilinėse bylose per 3–4 mėnesius, o 1 414 civilinių bylų pasirengimo stadija truko daugiau nei 4 mėnesius. Platesnės statistikos apie pasirengimo stadiją Nacionalinė teismų administracija nebuvo pajėgi pateikti.

²⁰ Pavyzdžiui, 2014 metais Vilniaus miesto apylinkės teisme pagal dalinę statistiką buvo 1 414 civilinių bylų, kuriose pasirengimas truko daugiau kaip 4 mėnesius, Kauno apylinkės teisme tokių bylų buvo 413, o Panevėžio miesto apylinkės teisme tokių civilinių bylų buvo tik 23.

pradėti žodinį bylos nagrinėjimą ir išspręsti bylą iš esmės iš karto po parengiamojo teismo posėdžio. Seniau buvo galima pradėti bylos nagrinėjimą iš esmės po parengiamojo teismo posėdžio tik šalių sutikimu. Tad dabar yra mažiau galimybių bandyti užtęsti bylos nagrinėjimą be pateisinamų priežasčių, nes prieš įstatymo pakeitimą dažnai šalys tiesiog nesutikdavo pradėti žodinį bylos nagrinėjimą, nors tam visiškai pasirengta. Šį Civilinio proceso kodekso pakeitimą tinkamai įdiegė ir teismai. Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismas yra pasisakęs civilinėje byloje, kad teismas turi diskrecijos teisę spręsti, ar pasirengta bylai nagrinėti iš esmės, todėl ta aplinkybė, jog ieškovas nebuvo davęs sutikimo pereiti iš parengiamojo posėdžio prie bylos nagrinėjimo iš esmės, nesudaro pagrindo išvadai, kad buvo pažeisti civilinio proceso principai²¹. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pagrįstai atkreipęs dėmesį, kad bylos šalis, dėl priežasčių, kurių teismas nepripažįsta svarbiomis, neatvykusi į parengiamąjį teismo posėdį nustatytą dieną, prisiima riziką dėl to, kad teismas gali išnagrinėti bylą iš esmės jai nedalyvaujant²².

Apskritai galima teigti, kad tinkamai vykti pasirengimo stadijai labiausiai trukdo ne įstatyminis reglamentavimas, o teismo ir byloje dalyvaujančių asmenų dažnai netinkamas šios stadijos esmės supratimas, kartais vis dar atspindintis posocialistinių pasirengimo stadijos modelį. Nėra iki galo perprasta, kad svarbiausia pasirengimo stadijos metu iki galo suformuluoti ieškovo reikalavimus ir atsakovo atsikirtimus, šalims pateikti ar teismui surinkti byloje reikalingus įrodymus. Tada visas civilinės bylos nagrinėjimas pirmojoje instancijos vyks sklandžiai ir tikriausiai gana sparčiai. Tad vis dar svarbus yra teisėjų, advokatų ir kitų teisininkų mokymas apie pasirengimo stadijos sampratą, tikslus, įskaitant ir sutaikymo galimybes civiliniame procese.

Vienas iš šios problemos pavyzdžių yra tai, kad vis dar nėra plačiai taikoma Civilinio proceso kodekso 181 straipsnio 2 dalis, kurioje nustatyta, kad teismas turi teisę atsisakyti priimti įrodymus, jeigu šie įrodymai galėjo būti pateikti anksčiau, o jų vėlesnis pateikimas užvilkins bylos nagrinėjimą. Vis dar yra gana paprasta pateikti tam tikrus įrodymus jau teismo posėdžio metu, tikintis, kad jie bus teismo priimti. Tada teismo posėdis paprastai atidedamas, užvilkinamas visos bylos nagrinėjimas. Tik gana retai teismai pasielgia principingai ir, atsižvelgę į civilinio proceso tikslus, principus ir Civilinio proceso kodekso nuostatas, atsisako priimti pavėluotai pateiktus įrodymus. Pavyzdžiui, Panevėžio apygardos teismas yra neseniai pasisakęs civilinėje byloje, kad jei šalis nevykdo arba netinkamai vykdo našą įrodinėti, taip pažeisdama pareigą rūpintis proceso skatinimu, teismas turi teisę imtis tam tikrų procesinių priemonių – atsisakyti priimti pavėluotai pateiktus įrodymus. Kaip matyti iš bylos duomenų, pasirengimas nagrinėti bylą buvo baigtas 2014-03-05 ir byla pradėta nagrinėti iš esmės, tačiau ieškovai dar po šios datos du kartus tikslino ieškinio reikalavimus, teikė prašymą dėl įrodymų rinkimo pagal Hagos konvenciją, vienuolika kartų teismui teikė naujus įrodymus, nors šiuos įrodymus turėjo galimybę pateikti bylos pasirengimo nagrinėti stadijoje²³. Galima atkreipti dėmesį, kad jau minėtose Europos teisės instituto kuriamosiose rekomendacijose dėl civilinio proceso principų kol kas po pirmojo svarstymo įtvirtinta, kad teismas turi turėti plačias galimybes nepriimti pavėluotai pateiktų įrodymų, jei šalis turėjo visas galimybes pateikti juos anksčiau ir jai buvo tai išaiškinta. Kartu bandoma įtvirtinti nuostatą, kad advokatai kaip šalių atstovai turi profesinę pareigą užtikrinti, jog būtų tinkamai renkami ir pateikiami įrodymai civilinėje byloje.

Be to, iš Civilinio proceso kodekso 141 straipsnio 1 dalies aiškiai galima suprasti, kad būtent tik pasirengimo stadijoje galima keisti ieškinio dalyką ar pagrindą, o vėlesnis ieškinio dalyko arba ieški-

²¹ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2014 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje *A. B. v. Lietuvos Respublika*, Nr. 2S-574-450/2014, kat. 118.9, 122.4.

²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2015 m. birželio 10 d. nutartis civilinėje byloje *V. M. v. G. J. UAB „Profitas“*, Nr. 3K-3-364-916/2015, kat. 93.2.3.

²³ Panevėžio apygardos teismo civilinių bylų skyrius. 2015 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje *IĮ „V. S.“ v. V. M., AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. e2A-807-425/2015, kat. 3.3.1.14; 3.3.1.21.

nio pagrindo keitimas yra galimas tik tuo atveju, jeigu tokio pakeitimo būtinumas iškilo vėliau arba jeigu gautas priešingos šalies sutikimas, arba jeigu teismas mano, kad tai neužvilkins bylos nagrinėjimo. Taip pat to paties straipsnio 3 dalyje dar pabrėžta, kad teismas gali atsisakyti tenkinti pareiškimą dėl ieškinio dalyko arba ieškinio pagrindo pakeitimo, jeigu tai užvilkins bylos nagrinėjimą, o ieškoviui buvo paskirtas terminas visiškai suformuluoti ieškinio dalyką ir ieškinio pagrindą, ir šis galėjo remtis pareiškime nurodytomis aplinkybėmis. Tačiau ieškovai vis dar bando keisti ieškinio dalyką ar pagrindą ir pateikti vadinamąjį patikslintą ieškinį jau bylos nagrinėjimo teisme metu, o teismai dažnai tai leidžia ir tokiu būdu užvilkins bylos nagrinėjimą teisme²⁴. Manytume, reikėtų įstatyme dar labiau riboti ieškinio dalyko ar pagrindo keitimo taisykles, kad tik išimtiniais atvejais ieškovas tokia teise galėtų pasinaudoti po pasirengimo stadijos.

Išvados

1. Atsižvelgiant į pasirengimo stadijos tikslus, eigą, teisėjo ir ginčo šalių aktyvumą, Lietuvoje yra įtvirtintas pagrindinio teismo posėdžio modelis. Svarbiausia, kad pasirengimo stadijos metu būtų galutinai suformuluoti šalių reikalavimai ir atsikirtimai, kad šalys nurodytų visas aplinkybes ir įrodymus, kuriais grindžia atitinkamus reikalavimus ir atsikirtimus, ir tokiu būdu užtikrinti, kad civilinė byla būtų išnagrinėta ir teismo sprendimas priimtas per protingą laiką.
2. Lietuvoje yra nustatytos griežtos rašytinės ar žodinės pasirengimo formos pasirinkimo civilinėje byloje taisyklės. Rekomenduotina leisti išimtiniais atvejais teismui derinti abi pasirengimo formas ir taip užkirsti kelią civilinę bylą vilkinti teismo nagrinėjimo metu.
3. Siekiant, kad civilinės bylos būtų išnagrinėtos per protingą terminą, būtina nuolat skirti dėmesio teisėjų, advokatų ir kitų teisininkų mokymui apie pasirengimo stadijos sampratą, tikslus ir eigą. Būtina dažniau taikyti teisės normas, skirtas atsisakyti priimti įrodymus, kurie galėjo būti pateikti anksčiau, o jų pateikimas užvilkins bylos nagrinėjimą. Be to, siūlytina ribočiau leisti keisti ieškinio dalyką ar pagrindą po pasirengimo stadijos.

LITERATŪRA

Teisės aktai ir jų rengimo medžiaga

1. 2011 m. birželio 21 d. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 85-4126.
2. The Finnish Code of Judicial Procedure [interaktyvus. Žiūrėta 2015-10-25]. Prieiga per internetą: <<https://www.finlex.fi/fi/laki/kaanokset/1734/en17340004.pdf>>.
3. The Swedish Code of Judicial Procedure [interaktyvus. Žiūrėta 2015-10-24]. Prieiga per internetą: <http://www.government.se/contentassets/the-swedish-code-of-judicial-procedure-ds-1998_65.pdf>.
4. Zivilprozessordnung der Bundesrepublik Deutschland [interaktyvus. Žiūrėta 2015-10-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.gesetze-im-internet.de/zpo/BJNR005330950.html>>.
5. ALI/UNODROIT Principles of transnational civil procedure [interaktyvus. Žiūrėta 2015-10-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.unidroit.org/english/principles/civilprocedure/ali-unidroitprinciples-e.pdf>>.
6. Europos teisės instituto rekomendacijos dėl civilinio proceso principų [interaktyvus. Žiūrėta 2015-10-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.europeanlawinstitute.eu/projects/current-projects-contd>>.

Teismų praktika

7. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. birželio 10 d. nutartis civilinėje byloje *V. M. v. G. J. UAB „Profitas“*, Nr. 3K-3-364-916/2015.

²⁴ Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismo civilinių bylų skyrius. 2015 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje *J. S. v. G. S. v. R. R., A. R.*, Nr. 2A-1335-585/2015, kat. 121.15; Kauno apygardos teismo civilinių bylų skyrius. 2016 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje *A. A. S. „Gjensidige Baltic“ v. E. L., S. S.*, Nr. e2A-2027-658/2015, kat. 73.2.6.1.

8. Kauno apygardos teismas. 2015 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje *A. A. S. „Gjensidige Baltic“ v. E. L., S. S.*, Nr. e2A-2027-658/2015.
9. Panevėžio apygardos teismas. 2015 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje *IĮ „V. S“ v. V. M., AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. e2A-807-425/2015.
10. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2014 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje *A. B. v. Lietuvos Respublika*, Nr. 2S-574-450/2014.
11. Vilniaus apygardos teismas. 2015 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje *J. S., G. S. v. R. R., A. R.*, Nr. 2A-1335-585/2015.

Specialioji literatūra

12. COLLIN, P. Judging and Conciliation – Differentiations and Complementarities. *Max Planck Institute for European Legal History Research paper series*, 2013, Vol. 4, p. 7–25.
13. FENOLL, J. The disadvantages of orality. *Oral and written proceedings: efficiency in civil procedure*. Valencia: Imprime, 2008, p. 471–476.
14. KRAMER, X. The Structure of Civil Proceedings and why it matters: Explanatory Observations on Future ELI-UNIDROIT European Rules of Civil Procedure. *Uniform Law Review*, 2014, Vol. 12(2), p. 218–238.
15. LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė. II tomas*. Vilnius: Justitia, 2005.
16. NEKROŠIUS, V.; VĖBRAITĖ, V. Reform of Lithuanian Civil Justice in 2011. *Zeitschrift für Zivilprozess International*, 2011, t. 16, p. 169–182.
17. STÜRNER, R. The Principles of Transnational Civil procedure. An Introduction to their basic Conceptions. *Rebels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, 2005, t. 69, p. 201–221.
18. UZELAC, A. Global Developments – Towards Harmonisation (and Back). *Goals of Civil Justice and Civil Procedure in Contemporary Judicial Systems*. Basel: Springer International, 2014, p. 3–31.

THE INFLUENCE OF PREPARATORY STAGE IN CIVIL PROCEEDINGS ON HEARING A CASE WITHIN A REASONABLE TIME

Vytautas Nekrošius
Rimantas Simaitis
Vigita Vėbraitė
Aurimas Brazdeikis

S u m m a r y

This article analyses preparatory stage of civil proceedings and how it can influence the time period of hearing a case. The first section of the article distinguishes different models of preparatory stage. It is said that in Lithuania from year 2003 the main hearing model has been institutionalised but still some aspects of post-socialist model can be found. The second section examines the influence of different forms of preparatory stage on time period of hearing civil cases. The authors conclude that quite strict rules are set for preparatory stage in Lithuania and the court is not absolutely free to decide how it is the best to prepare the exact civil case for a court hearing. It is recommended to allow the courts to combine both oral and written forms of preparation in civil proceedings. The third section describes different other problems arising in preparatory stage in Lithuania. The authors stress that not legal regulation but sometimes inadequate understanding of the essence of preparatory stage by the court or participants to the proceedings causes the biggest problems in Lithuania. It has not been till the end conceived that during preparation it is the most important to formulate final claims and pleas of the parties to the dispute, also to submit all necessary evidence. Only in such way all the court hearings of civil disputes in courts of first instance will be smooth and without delays.

Įteikta 2015 m. gruodžio 12 d.
Priimta publikuoti 2016 m. vasario 26 d.